

TÜRKİYE-ESAD YÖNETİMİ İLİŞKİLERİNDE NORMALLEŞME “BEKLENTİLERİ”

MERVE ZORLU

Doktora Öğrencisi İZMİR KÂTİP ÇELEBİ ÜNİ.

“

2022 yılıyla birlikte iki ülke arasında normalleşme söylemleri öne çıkmaya başlamıştır ve Esad yönetimi yetkililerinin bu sürece ilişkin bazı şartları dile getirdiği gözlenmiştir. Ancak iki ülke tarafından verilen karşılıklı mesajların somut ve kararlı adımlardan ziyade şimdilik beklenti ve birbirini ölçme düzeyinde kaldığı görülmektedir.

”

Hem en uzun kara sınırını hem de ortak tarihi paylaşan Türkiye ve Suriye arasında tarih boyunca sarsıntılı ilişkiler olmuştur. İki ülke arasındaki inişli çıkışlı kurulan ilişkiler, 1998

Adana Mutabakatı ile olumlu yönde istikrara kavuşmaya başlamıştır. 2000'li yılların başında ise mevcut hükümetin izlediği dış politika ilkeleri çerçevesinde yakın ilişkilerin yürütüldüğü döneme geçilmiştir. Ancak Arap Ayaklanmaları'nın 2011 yılında Suriye'ye de sıçraması söz konusu ilişkilere gölge düşürmüştür. Sürecin başlangıç aşamasında ilişkilere zarar vermemek adına ihtiyatlı davranan Türkiye, meşru haklar talep eden Suriye muhalefeti ve Beşar Esad rejimi arasında arabulucu olmaya çalışmış ve bu bağlamda yoğun bir diplomatik süreç yaşanmıştır. Ancak söz konusu çabaların rejim tarafında karşılık bulamaması, iç savaşa dönüşen ayaklanmaların sebep olduğu can kayıpları, Türkiye'ye yönelik artan göç ve bölgedeki kaotik ortamın sebep olduğu güç boşluklarından doğan terör grupları Türkiye'nin Suriye meselesini güvenlik ekseninde değerlendirmesini ve siyasi ilişkilerin

kopmasını beraberinde getirmiştir. Söz konusu doğrudan siyasi temasızlık ise yaklaşık 10 yıldır varlığını korumaktadır. Ancak 2022 yılıyla birlikte iki ülke arasında normalleşme söylemleri öne çıkmaya başlamıştır ve Esad yönetimi yetkililerinin bu sürece ilişkin bazı şartları dile getirdiği gözlenmiştir. Ancak iki ülke tarafından verilen karşılıklı mesajların somut ve kararlı adımlardan ziyade şimdilik beklenti ve birbirini ölçme düzeyinde kaldığı görülmektedir.

ARAP BAHARI İLE KOPAN İLİŞKİLER

İki ülke arasındaki yoğun ilişkiler 2011 yılına kadar kesintisiz devam etmiştir. Ancak 2010 yılının sonuna doğru Ortadoğu'da başlayan Arap Ayaklanmaları, Mart 2011'de Suriye'ye de sıçramıştır. Tarihlerinde hiç olmadığı kadar yakın ilişkiler kurmuş olan iki devlet arasındaki ilişkiler bu gelişmenin ardından kopma sürecine girmiştir. Artan ayaklanmalara ve Esad rejiminin aşırı güç kullanıma Türk yetkililer başlangıç aşamasında ihtiyatlı yaklaşmıştır. Nitekim ayaklanmaların başlangıcında Suriye halkının çoğunluğunun Esad'ı desteklediği düşünülmüştür. Bu sebeple Türkiye, Suriye ile kurduğu

iyi ilişkilere gölge düşürmek istememiştir. Fakat Türkiye, Esad yönetimine yönelik ısrarcı reform çağrılarını sürdürmüştür. Bu bağlamda dönemin Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu, Nisan 2011'de Şam'a giderek söz konusu reformlar hakkında tavsiye niteliğinde görüşmeler gerçekleştirmiştir. Ayrıca dönemin Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan'ın özel temsilcisi sıfatıyla Millî İstihbarat Teşkilatı (MİT) Müsteşarı Hakan Fidan da Şam'a ziyaret düzenlemiştir. Türk yetkililerinin yürüttüğü bu diplomatik temasların sonucu Suriye'de reform çalışmalarının başlatılması olmuştur.

Nitekim söz konusu reformların gerçekleştirilmesi için Türkiye'nin siyasi ve maddi olarak sunabileceği destekler de belirtilmiştir. Ancak süreç içerisinde Esad rejiminin bu hamleleri zaman kazanma çerçevesinde yürüttüğü anlaşılmalıdır. Bu bağlamda rejim, reform girişimlerinden uzaklaşarak muhaliflere ve Suriye halkına orantısız şiddeti artırmıştır. Ağustos ayı

itibarıyla ise artan can kayıpları ve gelişme kaydedilemeyen diplomatik girişimler, Türk hükümetinin Esad karşıtı tutuma geçiş yapmasına sebep olmuştur. Bu gelişmelerden sonra ise Suriye'ye yönelik yaptırımların ve söylemlerin sertleştiği bir süreç başlamıştır. Mart 2012'de kapatılan Şam Büyükelçiliği ve akabinde gerçekleştirilen uygulamalarla özellikle 2014 yılı itibarıyla iki ülke arasındaki ilişkiler kopma sürecine girmiştir. Bölgedeki gelişmeler doğrultusunda Türkiye, Suriye'yi güvenlik ekseninde ele alan uygulamaları hayata geçirmiştir. Esad yönetiminden çekilen destek ise bu bağlamda Suriyeli ılımlı muhalefete aktarılmıştır. Böylece Türkiye'nin Esad rejiminin değişmesine yönelik tutuma geçiş yaptığı görülmüştür.

“

Gelişmeler 2012 yılından itibaren Suriye konusunu Esad rejimiyle temas etmeden ve bu ülkedeki güvenlik sorunlarına odaklı ele alan Türkiye'nin, en azından rejime yönelik değişen bakışına işaret etmektedir.

”

NORMALLEŞME SÜRECİNDE TARAFLARIN BEKLENTİLERİ

2014'ten itibaren Suriye sahasında pek çok şey değişime uğramış ve bu durum, iki aktörün bakış açısında da bazı kırılmaları beraberinde getirmiştir. Bu doğrultuda iki ülke arasında 10 yıldır doğrudan siyasi bir ilişki kurulamamış olsa da gerginliğin 2022 yazı itibarıyla düşmeye başladığı görülmektedir. Bu gelişme taraflar arasında nor-

malleşmenin mümkün olup olmayacağı tartışmalarını alevlendirmiştir. Bu bağlamda ise iki ülkenin karşılıklı beklentilerinin ortak zeminde buluşabilmesinin en önemli sorun olarak ortaya çıktığı görülmektedir. 2022 yazıyla normalleşme tartışmalarının önemli tetikleyicisi Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu'nun Suriyeli mevkidaşıyla yaptığı konuşmayı basınla paylaşması ve akabinde Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın bakanla paralel olarak diplomasi yolunun Suriye ile açık olduğunun sinyallerini vermesi olmuştur. Sonrasında ise MİT Müsteşarı Hakan Fidan ve Suriye Ulusal Güvenlik Büro Başkanı Tümgeneral Ali Memlük arasındaki Rusya aracılığıyla yapılan görüşmeler gündeme gelmiştir. Bu gelişmeler 2012 yılından itibaren Suriye konusunu Esad rejimiyle temas etmeden ve bu ülkedeki güvenlik sorunlarına odaklı ele alan Türkiye'nin, en azından rejime yönelik değişen bakışına işaret etmektedir. Nitekim Suriye iç savaşından en çok etkilenen ülkelerin başında gelen Türkiye'nin Suriye ile bazı konularda ortak güvenlik kaygıları da bulunmaktadır. Bunların başında ise PKK/YPG terör örgütünün bölgedeki faaliyetleri gelmektedir. Bu bağlamda olası bir normalleşme sürecinin tarafların güvenlik endişeleri konusunda iş birliği temaslarıyla başlayabileceği anlaşılabilmektedir. Nitekim doğrudan görüşmelerin istihbarat yetkilileri düzeyinde gerçekleşmesi de tarafların güvenlik alanında iş birliğine ılımlı yaklaştığını ve sürecin belirli gelişme katettiğini göstermektedir.

Bu bağlamda Türkiye'nin beklentilerinde PKK/YPG'nin faaliyetle-

rinin durdurulması için tarafların güvenlik iş birliğinde bulunması önem teşkil etmektedir. Ayrıca Türk yetkililer tarafından Suriye'nin toprak bütünlüğünün sağlanmasının önemi vurgulanmaya devam etmektedir. Nitekim ulusal güvenlik çerçevesinde algılanan tehditler sebebiyle Suriye sınır bölgelerinde askerî varlığını sürdüren Türkiye, söz konusu toprak bütünlüğünün güvenliği sağlandığı takdirde Türkiye'nin sınır ötesindeki varlığını çekebileceğini de vurgulamaktadır. Bu kapsamda YPG'nin Suriye topraklarındaki terör faaliyetlerine son vermesi ise elzemdir. Söz konusu güvenlik endişeleri bağlamında ise Suriye'nin kuzeyindeki çeşitli bölgelerde 30 km derinliğinde güvenli bölgelerin kurulması Türkiye tarafından vurgulanmaktadır. Bu kapsamda normalleşmenin önemli adımlarının Türkiye'nin ulusal güvenlik endişelerine cevap verildiği bir zeminde hız kazanabileceği anlaşılabilmektedir. Diğer taraftan Türkiye, sürecin başından itibaren istikrarlı bir şekilde Suriyeli ılımlı muhalefete Esad rejiminin uzlaşmasının hayati olduğunu vurgulamaya devam etmektedir. Nitekim son dönemdeki normalleşmeye yönelik eleştirel bazı söylemler Suriyeli muhaliflerden gelmiştir ancak Türkiye, Suriye'deki reform çabalarından vazgeçmediğini yeniden vurgulamıştır. Bu bağlamda Suriye Anayasa Komitesinin çalışmalarını sürdürülebilir koşulların oluşturulması da vurgulanmıştır. Türkiye için diğer önemli konu ise Suriyeli sığınmacıların ülkelerine güvenli dönüşlerinin sağlanmasıdır. Bu bağlamda Esad rejiminin çıkardığı af kanunlarının güvenirliliği ve dönüş sonrası insani

güvenliğin sağlanabileceği bir ortamın oluşturulması Türkiye için normalleşme beklentilerinde önemli hususlardan birisi olarak görülmektedir. Nitekim ancak bu güven sağlanabilirse söz konusu geri dönüşler gönüllü olabilecektir.

“

Esad rejimi yetkililerinin olası normalleşme süreci için beklentilerini son dönemde açık şekilde ifade ettiği görülmektedir. Söz konusu beklentilerin ilk olarak Suriye Parlamentosu Uluslararası İlişkiler Komitesi Başkanı Butrus el-Marjan tarafından dile getirildiği görülmüştür. Bunlardan ilki, Suriyeli muhaliflerle ilgilidir. Rejimin “terörist” olarak nitelendirdiği söz konusu grupların, Türkiye ile ilişkilerinin kesilmesi rejim için öncelikli bir konudur. Diğer taraftan, Türkiye’nin ulusal güvenlik endişeleri sebebiyle sınır bölgesindeki askerî varlığı rejimi rahatsız eden diğer bir konu olarak belirlemektedir.

”

Türkiye’nin Esad yönetimiyle normalleşmeye yönelik verdiği sinyallere karşılık Esad rejimi yetkililerinin olası normalleşme süreci için beklentilerini son dönemde açık şekilde ifade ettiği görülmektedir. Söz konusu beklentilerin ilk olarak Suriye Parlamentosu Uluslararası İlişkiler Komitesi Başkanı Butrus el-Marjan tarafından dile getirildiği görülmüştür. El-Marjan bir Rus gazetesine verdiği demeçte Suriye’nin Türkiye ile ilişkilerini düzeltmeye hazır olduğunu ve iyi komşuluk ilişkilerinin inşa edilmesi

gerektiğinden bahsetmiştir. Bu bağlamda rejimin Türkiye yönetiminden iki beklentisi olduğu dilendirilmektedir. Bunlardan ilki, Suriyeli muhaliflerle ilgilidir. Rejimin “terörist” olarak nitelendirdiği söz konusu grupların, Türkiye ile ilişkilerinin kesilmesi rejim için öncelikli bir konudur. Diğer taraftan, Türkiye’nin ulusal güvenlik endişeleri sebebiyle sınır bölgesindeki askerî varlığı rejimi rahatsız eden diğer bir konu olarak belirlemektedir. Ayrıca son dönemde Suriye’nin son Ankara Büyükelçisi Nidal Kabalan tarafından yapılan açıklamalar da normalleşme tartışmalarını derinleştirmiştir. Kabalan, BBC Türkiye’ye verdiği röportajda normalleşmenin sınırlı da olsa ilerleme kaydedebildiğini ancak Şam yönetiminin Türkiye’den somut adımlar beklediğini ifade etmiştir. Kabala’nın açıklamalarından yola çıkılarak Şam yönetiminin dört temel beklentisi olduğu görülmektedir. Bu beklentilerden ilki, İdlib kontrolünün tamamen Şam yönetimine bırakılması, ikincisi Halep-Lazkiye arasındaki M4 karayolu kontrolünün Şam yönetimine devredilmesi,

üçüncüsü Suriye’ye yönelik uygulanan yaptırımların kaldırılmasının sağlanması ve son olarak Suriye’nin “terörist” olarak tanımladığı gruplarla ilişkilerin kesilmesidir. Kabala ayrıca, terörle mücadelede Türkiye ile geçmiş ilişkilerinde olduğu gibi yeniden iş birliği kurulması gerektiğini vurgulamıştır. Türkiye için önemli bir konu olan Suriyeli göçmenlerin de ülkeye geri dönüşleri için çeşitli afların çıkarıldığı belirtilmiştir.

2022 yılı Türkiye’nin Arap Ayaklanmaları sonrasında Ortadoğu ülkeleriyle zedelenen ilişkilerini yeniden inşa ettiği bir dönem olarak dikkat çekmekte ve bu bağlamda önemli adımlar atılmaktadır. Sonuç olarak, Suriye ile ilişkilerin normalleşmesi Türkiye için sürecin en zor aşaması olarak görünmektedir. Çünkü iki ülke arasındaki 10 yılı kapsayan kopukluk ve birbirine bağlantılı güvenlik endişeleri doğal olarak birbirleriyle radikal şekilde farklı beklentileri doğurmaktadır. Dolayısıyla tarafların iş birliği ve güven ilişkisini inşa etmesinin ve karşılıklı beklentileri uzlaştırabilmesinin bir hayli zor olacağı ve zaman alacağı anlaşılmaktadır. ■